

Podsumowanie wyników i rekomendacje z badań: „Różnorodność kulturowa polskich szkół - perspektywa nauczycieli i nauczycielek”

Niniejszy raport jest wynikiem badań ilościowych wśród nauczycieli realizowanych na ogólnopolskiej próbie szkół w okresie maj – czerwiec 2024. W badaniu wzięto udział 3081 pracowników szkół, w tym 2869 nauczycieli z 325 szkół. Uzyskane wyniki dają podstawy do wnioskowania o populacji nauczycieli połowy polskich szkół, mających kontakt z dziećmi cudzoziemskimi, w tym głównie z uczniami i uczennicami Ukrainy.

Postawy nauczycieli wobec różnorodności kulturowej

Wyniki badań pokazują, że **zdecydowana większość nauczycieli deklaruje otwartość wobec różnorodności kulturowej i przyjmowania uchodźców**. Ich postawy zależą od takich czynników, jak staż zawodowy, intensywność kontaktu z uczniami cudzoziemskimi oraz typ szkoły, w której pracują. Nauczyciele deklarują otwartość wobec przyjmowania uchodźców w Polsce (79%), choć większość (55%) uważa, że powinna to być sytuacja tymczasowa, ograniczona do momentu pojawienia się możliwości powrotu uchodźców do ich krajów pochodzenia. Jedynie 24% nauczycieli deklaruje otwartość na umożliwienie uchodźcom osiedlenia się w Polsce, a 6% sprzeciwia się ich przyjmowaniu.

Zdecydowana większość nauczycieli deklaruje otwartość na integrowanie uczniów z Ukrainy w polskim systemie edukacji - trzech na czterech nauczycieli popiera **przyjmowanie do polskich szkół dzieci uchodźców z Ukrainy (75%)**. **Nauczyciele szkół branżowych najrzadziej wyrażają pozytywne zdanie w tej kwestii (odsetek ich odpowiedzi spada do 72%)**.

Pozytywne postawy znacząco się zmieniają, gdy pytanie dotyczy integracji wszystkich dzieci cudzoziemskich. Wtedy poparcie maleje do 56%, przy czym nauczyciele liceów i techników są w tej kwestii bardziej sceptyczni (50-52%) niż nauczyciele szkół podstawowych i branżowych (58%).

Postawy akceptacji dla przyjmowania uchodźców przez Polskę jak i przez polską szkołę są silnie powiązane z doświadczeniem zawodowym nauczycieli: młodszy nauczyciele, z mniejszym stażem (poniżej 10 lat), są bardziej sceptyczni wobec przyjmowania uchodźców w kraju i w szkole. Różnice w opiniach pomiędzy grupami wahają się od 5 do 10 punktów procentowych.

Różnorodność kulturowa w klasie postrzegana jest przez większość nauczycieli jako wartość dodana. Aż 83% nauczycieli zgadza się, że sprzyja ona rozwojowi świadomości obywatelskiej, a 69% dostrzega jej pozytywny wpływ na empatię uczniów. Nauczyciele nie mają

wątpliwości, że obecność uczniów cudzoziemskich jest szansą na zmianę perspektywy w patrzeniu na świat i własną kulturę (84%) oraz redukcję stereotypów i uprzedzeń w szkolnej społeczności (69%).

Jednocześnie nauczyciele zauważają trudności związane z pracą dydaktyczną w klasach wielokulturowych i stosunkowo negatywnie oceniają wpływ różnic kulturowych na proces nauczania – 74% wskazuje, że utrudniają one prowadzenie zajęć, a 36% zauważa, że utrudniają omawianie trudnych zagadnień w trakcie lekcji. Niemal dwie trzecie nauczycieli uważa też, że obecność dzieci cudzoziemskich przekłada się na spowolnienie tempa pracy (63%) i na trudności w przygotowaniu wszystkich uczniów do egzaminów (60%). Tendencja ta jest szczególnie silnie obecna wśród nauczycieli liceów oraz szkół podstawowych, którzy najczęściej spośród wszystkich nauczycieli zwracają uwagę na te trudności (65 i 60% w przypadku tempa pracy, a w przypadku przygotowania do egzaminów – 50% i 60%).

Mniej doświadczeni nauczyciele oraz ci uczący dużą liczbę uczniów cudzoziemskich (ponad 50 uczniów) częściej wskazują na negatywne konsekwencje różnic kulturowych.

Warto zwrócić uwagę, że w międzynarodowych badaniach ICCS, realizowanych od marca do kwietnia 2022 roku, nauczyciele z innych krajów, odpowiadając na to samo pytanie, częściej niż polscy nauczyciele wskazywali na korzyści i rzadziej określali negatywny wpływ różnic kulturowych na proces nauczania.

Bariera językowa była wskazywana zdecydowanie najczęściej jako wyzwanie w pracy z uczniami cudzoziemskimi (74%). Inne istotne problemy to ocenianie i klasyfikowanie uczniów (48%). Niecałe 40% zwraca uwagę na kwestie dostosowywania metod nauczania do potrzeb nowych uczniów, ich potrzeby psychoemocjonalne czy kwestie związane z niską frekwencją i dużą rotacją uczniów innych narodowości.

Kompetencje nauczycieli do pracy z klasą wielokulturową

Większość nauczycieli pytanym o różne kompetencje potrzebne w nauczaniu w różnorodnej klasie uznaje je za ważne (od 79 do 93% pozytywnych wskazań, w zależności od kompetencji). Najczęściej zwracano uwagę na istotność kompetencji związanych z integracją klasy (93%), identyfikacją potrzeb psychoemocjonalnych uczniów (92%) oraz dostosowywaniem metod nauczania (90%). Im nauczyciele mają intensywniejszy kontakt z uczniami cudzoziemskimi, tym częściej zwracają uwagę na znaczenie kompetencji dostosowania metod nauczania i oceniania do zróżnicowania klasy. Nauczyciele uczący ponad 50 uczniów cudzoziemskich najczęściej określają te kompetencje jako ważne – 93% w odniesieniu do metod nauczania i 90% - metod oceniania.

Choć 86% badanych posiadało doświadczenie pracy z dzieckiem cudzoziemskim, to równocześnie 60% określało je jako niewielkie lub prawie nieistniejące. Tylko co 17. nauczyciel deklaruje, że wie, jak pracować z dzieckiem cudzoziemskim.

Intensywność tego kontaktu przekłada się na pozytywną samoocenę nauczyciela w zakresie własnego doświadczenia. Jednak tendencja ta zmienia się w grupie nauczycieli uczących ponad 50 uczniów - tylko 20% deklaruje, że wie, jak pracować z dzieckiem cudzoziemskim.

Gdy zapytaliśmy nauczycieli o ich samoocenę w zakresie różnych kompetencji potrzebnych do pracy w klasie wielokulturowej w przeważającej większości ocenili je wszystkie pozytywnie (w zależności od kompetencji od 66% do 79% pozytywnych

ocen). Kompetencja, która plasowała się na samym końcu listy ważności, tj. wiedza, jak doświadczenie migracji może wpływać na naukę, jest jednocześnie tym obszarem, w którym najmniej nauczycieli czuje się kompetentnych (22% odpowiedzi negatywnych i 12% odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Nauczyciele szkół podstawowych lepiej oceniają swoje przygotowanie niż ich koledzy z liceów i techników, co może wynikać z częstszego kontaktu z uczniami cudzoziemskimi na tym etapie edukacji. Intensywność kontaktu z uczniami cudzoziemskimi przekłada się na bardziej pozytywną samoocenę kompetencji, choć istnieje od tej zależności wyjątek – nauczyciele pracujący z największą liczbą takich uczniów (ponad 20) częściej negatywnie oceniają swoje kompetencje.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli w nauczaniu w klasie wielokulturowej.

Najwięcej nauczycieli deklaruje, że swoje kompetencje w zakresie pracy z klasą zróżnicowaną rozwijali głównie, bazując na własnych zasobach i własnej pracy (samokształcenie wskazało 87% respondentów). Drugą co do popularności formą doskonalenia jest udział w webinarach (58%), a z warsztatów i kursów korzystało zaś 40% nauczycieli. Dłuższe formy wsparcia, takie jak studia podyplomowe, nie cieszą się zainteresowaniem nauczycieli (95% nie brało udziału, a 81% nie chciałoby brać w nich udziału w przyszłości). Niemal co piąty nauczyciel (19%) nie jest jednak gotowy do udziału nawet w najkrótszych formach szkoleniowych, takich jak webinaria (w przypadku warsztatów i kursów stacjonarnych jest to 29%).

Z różnych form doskonalenia korzystają najczęściej nauczyciele szkół podstawowych, a w drugiej kolejności – nauczyciele szkół branżowych, najrzadziej zaś – uczący w liceach i technikach. Nauczyciele szkół podstawowych nie tylko częściej uczestniczą w warsztatach i kursach stacjonarnych, ale i częściej wyrażają chęć udziału w takiej formie doskonalenia zawodowego.

Nauczyciele są w większości (69%) zadowoleni ze wsparcia, jakie otrzymali w rozwoju zawodowym na przestrzeni ostatnich dwóch lat w obszarze tematyki integracji i pracy w klasie wielokulturowej. Równocześnie 71% nauczycieli jest otwartych na dalsze doskonalenie.

Nauczyciele pytani o to, co mogłoby im pomóc w pracy w klasie wielokulturowej, nadal najczęściej wskazują na materiały dydaktyczne – scenariusze lekcji, podręczniki, karty pracy (45%). Wielu nauczycieli oczekuje również wsparcia specjalistów (34%) i asystentów międzykulturowych (27%). Można więc powiedzieć, że nauczyciele częściej jako atrakcyjne wskazują te formy rozwoju zawodowego, które w mniejszym stopniu angażują ich samych, a są raczej gotową formą wsparcia, która odciąża nauczyciela. Szkolenia i warsztaty plasują się w połowie listy różnych form wsparcia (18% wskazań) – istnieje sporo innych form wsparcia bardziej cenionych przez nauczycieli. Zapotrzebowanie na warsztaty i szkolenia oraz konsultacje ze specjalistami częściej zgłaszają nauczyciele szkół ponadpodstawowych, w tym najczęściej – nauczyciele szkół branżowych i techników (28 i 30%).

Rekomendacje z badań

- 1. Władze oświatowe, w tym Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz kuratoria oświaty, powinny aktywnie komunikować kluczowe znaczenie przyjmowania i integracji uczniów cudzoziemskich w polskich szkołach.** Powinno to być poparte jasnym wyjaśnieniem długoterminowych korzyści edukacyjnych, społecznych i kulturowych, jakie integracja przynosi nie tylko samym uczniom, ale także szerszej społeczności szkolnej. Warto podkreślać, że takie podejście nie tylko realizuje zobowiązania państwa polskiego wobec wszystkich dzieci przebywających w Polsce, ale jednocześnie sprzyja ono integracji społecznej i wzbogaca doświadczenia edukacyjne wszystkich uczniów.
- 2. Władze oświatowe, w tym Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz kuratoria oświaty, powinny nieustannie zachęcać nauczycieli do aktywnego uczestnictwa w inicjatywach doskonalenia zawodowego,** ze szczególnym uwzględnieniem przygotowania ich do pracy w klasach różnorodnych kulturowo. Powinno to zostać uwzględnione w priorytetach krajowej polityki edukacyjnej na rok szkolny 2025/2026.
- 3. Konieczne jest zróżnicowanie form wsparcia udzielanego nauczycielom w zakresie rozwoju ich kompetencji w pracy z klasami zróżnicowanymi kulturowo oraz dostosowanie ich nie tylko do potrzeb nauczycieli,** ale także do ich zróżnicowanej otwartości na korzystanie z tego wsparcia (od gotowych materiałów i jednorazowych spotkań online, przez konsultacje eksperckie, po procesowe wspomaganie szkół).
- 4. Nauczyciele powinni otrzymywać zintegrowane wsparcie w doskonaleniu swoich kompetencji w pracy z klasą zróżnicowaną kulturowo,** w połączeniu z ogólnymi wskazówkami metodycznymi. Takie wsparcie mogłoby na przykład dotyczyć kwestii oceniania wszystkich uczniów z różnorodnymi zasobami wiedzy i umiejętnościami, zamiast skupiać się wyłącznie na uczniach z doświadczeniem migracyjnym. Takie szersze podejście prawdopodobnie zwiększyłoby zainteresowanie nauczycieli oferowanym wsparciem, co ostatecznie przyniosłoby korzyści całej społeczności szkolnej.
- 5. Wyjątkowo istotne jest zapewnienie wsparcia metodycznego nauczycielom w szkołach ponadpodstawowych** (szczególnie tych, w których nauka kończy się egzaminem maturalnym). Dotychczas bowiem w tego typu placówkach było mniej uczniów cudzoziemskich, integracja edukacyjna jest na tym etapie trudniejsza, a możliwości szkoleniowe skierowane były częściej do nauczycieli szkół podstawowych.
- 6. Wsparcie nauczycieli w zakresie pracy w klasie zróżnicowanej kulturowo powinno obejmować nie tylko szkolenia, ale także czytelne wytyczne, rekomendacje i interpretacje przepisów** (np. w zakresie oceniania), gotowe materiały do bezpośredniego wykorzystania w pracy z uczniami oraz dobre praktyki.
- 7. W doskonaleniu kompetencji nauczycieli w pracy z klasą różnorodną kulturową należy zwrócić szczególną uwagę na rozwijanie kompetencji w obszarze języka edukacji.** Nauczycielom należy uświadamiać rolę, jaką każdy nauczyciel odgrywa w nauczaniu języka edukacji oraz upraszczaniu instrukcji i pomagać im rozwijać umiejętności w tym obszarze.